

ABOUT STUPIDITY AND MORALITY IN POLITICS ACCORDING TO ANDRÉ GLUCKSMANN

Nicolae Iuga

Prof., PhD., "Vasile Goldiș" Western University of Arad

Abstract: Generally, the historical moment of separating the moral of politics is placed upon the appearance of Machiavelli's writings. There is, however, in the same century, a less famous French thinker, Jean Bodin (1530-1569), who performs the same operation as Machiavelli, a writer analyzed by André Glucksmann.

After Bodin, the idea of sovereignty is what allows us to explain why the state is preserved as existence. The state is good because it exists, because it survives, and it does not exist because it would be good. So political philosophy frees itself from all servitude to Ethics.

On the other hand, under the conditions of nuclear arming, politicians can not totally abstain from the moral norms called upon to regulate political relations. Thus Max Weber's idea is that the politician has to practice an ethic of responsibility, that is, to seek to provide as much as possible the consequences of his actions and to assume responsibility for his decisions.

Keywords: Politics, cynicism, stupidity, morality, responsibility.

Filosofia este, după cum s-a mai spus, o conștiință a conștiinței umane. S-a putut observa că ceea ce contează pentru filosofie nu este atât existența lumii fizice, ci mai mult existența lumii omului, „nu atât existența în genere, cât existența omului constituie problema primordială a filosofiei”¹.

Având în vedere premisa de mai sus, se pune mai clar problema dacă filosofia politică trebuie să fie fundată pe o anumită concepție umanistă, să fie călăuzită de anumite valori morale universale și, dacă da, în care punct anume al unui sistem de filosofie politică survin cu necesitate o reprezentare umanistă a lumii omului și o idee a Binelui suprem, care să constituie cheia de boltă a unei astfel de construcții.

Când a examinat problema războiului, André Glucksmann a reluat în mod amplu teoria lui Carl von Clausewitz, din *De la guerre*. A reiterat, în capitole întregi, ideile și raționamentele lui Clausewitz. La fel, când analizează problema statului, Glucksmann reiterează, pe spații mari, teoriile altui clasic, anume ale lui Jean Bodin (1530-1569), fost membru al Parlamentului de la Paris și profesor de Drept la Toulouse, vechi savant francez, considerat în Franța drept părintele științelor politice, datorită contribuției sale la teoria asupra suveranității statului.

După Glucksmann, esențialul acțiunii politice este acela că: „eu îmi deleg puterile, eu achiesez la o suveranitate, eu aleg șeful statului și magistrații săi. Voturile se adună în minoritate și majoritate, gândirea care poartă minoritatea și majoritatea poate fi identificată. Dacă rezultatele mă decepționează, nu am decât să mă pregătesc pentru turul viitor și să încredințez altcuiva aceeași responsabilitate invariabilă”². Rezultatul este suveranitatea, încarnată într-un șef de stat, care este una și indivizibilă. Același act poate declanșa sau nu apocalipsa. Aceași decizie angajează modul

¹ Emil Mounier, *Introduction aux existentialismes*, Paris, Gallimard, 1962, p. 8.

² André Glucksmann, *Cynism et passion*, Paris, Grasset, 1981, p. 51.

nostru de viață, mijloacele noastre de trai, poate chiar existența noastră. Ideea modernă de stat, îndelung incubată de la cetatea antică la națiunea modernă, începând cu secolul al XVI-lea coordonează ireversibil viața noastră politică³. După opinia lui Glucksmann, Jean Bodin este cel care în Franța a jucat rolul principal într-o veritabilă revoluție intelectuală, în ceea ce privește domeniul filosofiei politice.

Statul pe care Bodin îl expune, la nivel de principii, în cartea sa intitulată *Republica*, nu este – potrivit lui Glucksmann – nici real și nici ideal, ci necesar. Concepția lui Bodin, inspirată din antichitatea greacă, „nu reflectă cu nimic datele epocii, după cum cercul nu imită ronduri din realitatea sensibilă”⁴. Noua știință politică inaugurată de către Bodin iese matematic din împrejurările concrete în care a fost creată, pentru a ne face să gândim la puritatea unui stat pe care Franța îl ignoră. În perioada în care a trăit Jean Bodin, în sec. al XVI-lea, în Franța au existat tulburări sociale importante, războaie religioase, războaie, rebeliuni armate și conspirații care aveau ca scop slăbirea puterii centrale. În schimb, în *Republica* lui Bodin nu se vede nimic din toate acestea, ci el întreprinde aici definirea autorității suverane, într-un fel atâta de amplu, încât pare să anunțe absolutismul de mai târziu. Scopul declarat al lui Bodin este să reprezinte o Republică în Idee, fără să imagineze aplicații practice, precum Platon sau Thomas Morus.

Jean Bodin preia de la Platon și Aristotel criteriul de clasificare a regimurilor politice, anume numărul celor care ajung să dețină puterea politică. Din acest punct de vedere, nu există decât trei tipuri de Stat, sau trei forme de „Republică”: monarhia, aristocrația și democrația. „Un criteriu unic determină diviziunea, suveranitatea este deținută de unul singur, de mai mulți sau de toți”⁵. Se produce aici o ruptură în raport cu tradiția. Nu mai există nici o viziune morală în politică. Clasamentul formelor de guvernământ nu se face numai după ideea de Dreptate. Dacă puterea este exercitată de către unul singur, acesta poate să o facă bine, și atunci avem monarhie, sau poate să o facă rău, și atunci avem tiranie. Abia aici intervine criteriul moral, dar principiul cantitativ, numeric, rămâne neschimbat. „Republica” este o ființă finită și supusă schimbărilor. Ea se poate naște dintr-o ocazie, din dezordine sau dintr-o cucerire etc. și este expusă degradării în timp. Această viziune, în aparență restrictivă asupra Statului, îl definește în mod pozitiv. Ea nu se complică cu considerații asupra originii Statului, care îi scapă, și nici asupra finalității, pe care nu o poate controla, ci merge la sesizarea fundamentului Statului. Statele sunt diverse. Un stat se poate transforma, reforma sau altera, fără ca prin acestea să înceteze de a exista. Obiceiurile și maniera de guvernare tolerează schimbări între anumite limite. Variațiunile libere lasă însă să se vadă un nucleu stabil, a cărui bulversare poate fi periculoasă. Acest nucleu este, după Bodin, suveranitatea.

Ideea de suveranitate este aceea care ne permite să explicăm de ce statul este prezervat ca existență. Se pot schimba legi, cutume, religii, se pot produce modificări teritoriale, dacă suveranitatea rămâne. „Suveranitatea este substanța Statului”⁶. Cel mai mare rău al unei Republici este acela de a nu mai exista, cea mai mare binefacere a sa este aceea de a subzista. Punând în acest fel problema existenței statului, statul este bun pentru că există, pentru că supraviețuiește, iar nu există pentru că ar fi bun; astfel filosofia politică se eliberează de orice servitute față de Etică. De asemenea, se eliberează și de filosofia istoriei, întrucât susține că pentru un Stat a subzista în timp, înseamnă a rezista la toate amenințările existente la adresa sa.

Sigur, există și aspecte condamnabile din punct de vedere etic în activitatea oricărui stat. Cruzimea monarhului sau a tiranului este nefastă din punct de vedere politic și poate duce la

³ Ibidem, p. 52.

⁴ Idem.

⁵ Idem.

⁶ Ibidem, p. 54.

ruinarea statului. De asemenea, este moralmente condamnat ca un număr restrâns de conducători să se îmbogățească din bunurile supușilor lor. Dar Statul în ansamblu nu se judecă cu un etalon moral, ci prin existența și capacitatea lui de supraviețuire. Repetăm, statul este bun întrucât există, nu există întrucât este bun. Iar rațiunea de a fi a statului este suveranitatea. Suveranitatea este principiul Statului într-un dublu sens: în sensul de început („Commencement”) și de factor generator de ordine („Commandement”)⁷. Suveranitatea fondează Statul, pentru că aceasta comandă asupra începutului său. Suveranitatea acționează în fiecare caz în parte și reîncepe fără încetare, se afirmă permanent în contra unui mediu ostil. Definiția noastră – spune Bodin – se aplică în mod egal orașelor, cetăților, dar și regatelor, oricât de mult s-ar întinde, întrucât ele rămân reunite sub aceeași autoritate. Statul este stat, indiferent de amploarea sau micimea teritoriului, după cum un elefant nu se poate numi în mai mare măsură animal decât un șoarece.

Secolul al XIX-lea a adus schimbări importante în special în ceea ce privește evoluția economiei și raporturile acesteia cu statul. Dezvoltarea economiei prin lărgirea creditului, formarea unei piețe naționale prin dezvoltarea mijloacelor de comunicație, revoluția industrială – toate acestea nu puteau să nu aibă impact asupra naturii și funcțiilor statului. Intervenția pozitivă a statului în economie nu a putut să scape atenției teoreticienilor. S-a observat că Statul a găsit un nou element de sprijin, mai modern și mai eficient, anume clasa de mijloc. De exemplu, democrația de tip anglo-saxon se sprijină pe o vastă clasă de mijloc, formată prin îmburghezirea unei părți a aristocrației și a unei părți a proletariatului. Țările periferice, lipsite de răgaz și resurse pentru a realiza un centru social și politic, se află în mâinile unei mici elite, care este – după împrejurări – aristocratică, militară, religioasă, plutocratică sau revoluționară, dar întotdeauna minoritară și înclinată spre dictatură⁸.

Statul are, în mod normal, o anumită putere de a arbitra între diversele grupuri sociale, dar aceasta îl poate motiva negativ, să întrețină conflictele, mai degrabă decât să le suprimă. În spațiul social se pot da lupte între caste sau clase. Platon s-a gândit să asigure armonia socială, suprimând ceea ce îi poate face pe oameni să aibă interese divergente și să se lupte între ei, anume: proprietatea și familia. Platon propune desființarea proprietății și a vieții private, generatoare de egoism, acestea urmând să treacă în grija elitei de la putere. Bodin inversează problematica platoniciană: în măsura în care ce este al meu și ce este al tău sunt incomensurabile, se impune existența unei puteri care să arbitreze; garantând separarea între ceea ce este al meu și ceea ce este al tău, această putere își asigură permanentizarea. Excluzând orice amintire a comunismului primitiv și orice perspectivă a unui viitor comunism final, Statul își postulează propria sa inevitabilitate⁹. Valoarea morală este, în context, în cel mai bun caz, o ipoteză de care nu avem nevoie.

După cel de al doilea război mondial cercetătorii, cei mai mulți americani, au publicat numeroase cărți, prin care au proclamat ca fiind încheiată depășirea stadiului istoric al statului-națiune. Din punct de vedere diplomatic, militar, tehnico-economic, social și cultural, viitoarea ordine statală va fi universală sau nu va fi deloc – încheie concluziv André Glucksmann¹⁰.

Pe de altă parte, nu trebuie să ignorăm Prostia. Glucksmann este original în filosofia politică, pentru că a considerat anumite atribute ale persoanei umane, precum ura, pot fi factori determinanți ai evenimentelor politice. Și nu numai ura, ci și Prostia. În ceea ce privește Prostia, Glucksmann i-a consacrat o amplă monografie. „Dacă cineva reduce prostia la o simplă slăbiciune a spiritului, înseamnă că o subestimează”¹¹. Ea, prostia nu este ceva accidental, ci este o

⁷ Ibidem, p. 55.

⁸ Ibidem, p. 62-63.

⁹ Ibidem, p. 64.

¹⁰ Ibidem, p. 82.

¹¹ André Glucksmann, *La betise*, Bernard Grasset, Paris, 1985, p. 258.

permanență. Ea este ubicuă, activă, geloasă, cuceritoare; ea clasează, ordonează, exclude. Prostia își schimbă părerea, dar niciodată nu mărturisește că s-a înșelat. „Ea promite diverse viitoruri luminoase și se propulsează pe sine ca un motor al istoriei”¹². Parafrazându-l pe Blaise Pascal, am putea spune că prostia este lucrul cel mai bine împărțit din lume. Favorurile sale nu cruță pe nimeni. În umbra marilor ideologii, astăzi în derută, prostia asigură stabilitatea regimurilor totalitare, posibilitatea războaielor mondiale și înflorește în spiritul de partid. Prostia poate fi considerată – după Glucksmann – mai importantă decât lupta de clasă sau decât conflictul între generații. Atunci de ce nu luptăm mai mult împotriva prostiei?

În politică, prostia este legitimată prin vot. Când au loc alegeri, oamenii votează pe unul care pare mai puțin prost, nu pe cel care pare prea inteligent¹³. Omul este singurul animal capabil să se regăsească pe sine ca fiind prost. Cele două războaie mari ale secolului XX au fost botezate, cu o oarecare exagerare, ca fiind mondiale, nu au cuprins chiar toată lumea, deși au afectat foarte multe țări, dar al treilea război mondial se promite a fi planetar, adică mondial fără restricții. Extrema actualitate a prostiei ni se relevă – potrivit lui Glucksmann – prin aceea că poate fi cauza unică a celui de al treilea război mondial¹⁴. Ce alt motiv ar putea să-i determine pe adversarii nucleari să se precipite unul împotriva altuia, conștiința fiind de pericolele fatale care îi pândesc? Ce alt mobil îi poate pune azi să adune în silozuri mijloacele nucleare ale unei drame care vine în contradicție cu interesele lor vitale? Sunt interogații rostite de către Glucksmann prin anii 1984-1985, în plin război rece și în plină campanie de amplasare în Europa a armamentelor nucleare de ambele părți, atât SUA cât și URSS, dar sunt întrebări care, iată, redevin actuale.

Aici intervine, inevitabil, problema eticii în politică, a responsabilității personale pentru acțiunile întreprinse și deciziile luate. Desigur, în politică nu poate fi aplicată o etică abstractă, nici rigoristă și nici altruistă. Preceptele evanghelice, de exemplu, ne învață să nu răspundem la rău cu rău. Dar aceste precepte nu se pot aplica întotdeauna și în politică. Pentru politician s-ar putea ca, dimpotrivă, să fie valabil preceptul invers: „să răspunzi răului cu o forță și mai mare, altfel răul se poate extinde și tu devii răspunzător de extinderea lui”¹⁵. Sau un alt caz: datoria omului de a spune adevărul. Ideea ca omul să spună adevărul poate fi esențială pentru morală și pentru Justiție. A spune adevărul este o datorie în morală și o obligație în Justiție. Dar în politică? De exemplu, prin publicarea unor documente secrete, cu referire la anumite intenții politice ale unui stat sau la demersuri cu caracter secret ar putea compromite interesele naționale de la un moment istoric dat, se pot declanșa pasiuni dăunătoare și se pot comite abuzuri grave. Prin urmare, din punct de vedere politic, uneori este mai important să fie ascunse anumite adevăruri, decât să fie făcute publice ca atare.

Atunci, din punct de vedere politic, va trebui să admitem două tipuri de etică, o etică a convingerilor și o etică a responsabilității¹⁶. Persoana care are convingeri religioase poate să ducă la îndeplinire, pe cât posibil, preceptele evanghelice și să lase succesul sau eșecul acțiunii sale în seama lui Dumnezeu. Dar politicianul trebuie să profeseze o etică a responsabilității, adică să caute să prevadă într-o măsură cât mai mare urmările acțiunilor sale și să-și asume răspunderea pentru deciziile sale.

BIBLIOGRAPHY

¹² Idem.

¹³ Ibidem, p. 51.

¹⁴ Ibidem, p. 58.

¹⁵ Max Weber, *Politica*, Ed. Anima, București, 1992, p. 46.

¹⁶ Ibidem, p. 47.

- Bergson, Henri, (1992), *Teoria râsului*, Ed. Institutul European, Iași.
- Copleston, Fr., (2008), *Istoria filosofiei*, vol. VII, Ed. All, București.
- Glucksmann, André, (2007), *Discursul urii*, Humanitas, București.
- Glucksmann, André, (1979), *Le Discours de la guerre*, Paris, Grasset.
- Glucksmann, André, (2006), *Une rage d'enfant*, Hachette, Paris.
- Glucksmann, André, (2000), *La troisième mort de Dieu*, NiL édition, Paris.
- Glucksmann, André, (2002), *Dostoievski à Manhattan*, Ed. Robert Lafont, Paris.
- Glucksmann, André, (1983), *La force du Vertige*, Edition Grasset, Paris.
- Glucksmann, André, (2003), *Ouest contre Ouest*, Paris, Plon.
- Glucksmann, André, (1977), *Les Maîtres penseurs*, Grasset, Paris.
- Glucksmann, André, (1981), *Cynisme et Passion*, Ed. Grasset, Paris.
- Glucksmann, André, (1985), *La Betise*, Ed. Grasset, Paris.
- Huizinga, Johan, (1977), *Homo Ludens*, Ed. Univers, București.
- Mounier, Emil, (1962), *Introduction aux existentialismes*, Paris, Gallimard.
- Revel, Jean-François, (2004), *Obsesia antiamericană*, Ed. Humanitas, București.
- Weber, Max, (1992), *Politica*, Ed. Anima, București.